

УДК 344.73:339.922

КЛАСТЕРНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ
КООПЕРАТИВІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Соколова А. М.

Постановка проблеми. Процес глобалізації, що супроводжується радикальними змінами і зрушеннями у всіх сферах суспільного життя, вимагає від кооперативного сектора економіки України впровадження нових методів ведення господарської діяльності з метою підвищення рівня ефективності господарювання та конкурентоспроможності, шляхом об'єднання ресурсів, ризиків, перспектив трьох основних гілок кооперації: споживчої, кредитної та сільськогосподарської.

Огляд джерел. Теоретичні і практичні аспекти проблеми розвитку кооперативного сектора економіки України та дослідження методів підвищення ефективності її господарської діяльності знайшли відображення у наукових працях таких учених: С. Г. Бабенка [1], С. Д. Гелея [2], С. Г. Іткулова [3], А. О. Пантелеймоненка [4], М. І. Туган-Барановського [6], А. В. Чаянова [8] та ін. Однак нові умови функціонування національного кооперативного руху вимагають додаткових досліджень.

Постановка завдання. Завданням є застосування кластерного підходу до розвитку кооперативів в умовах глобалізації з метою підвищення ефективності їх господарської діяльності та рівня конкурентоспроможності.

Результати дослідження. Сьогодні в світі інтенсивно розвивається процес глобалізації, що змушує переглянути всі галузі діяльності суспільства: промисловість, сільське господарство, фінанси тощо, провести реформи, реконструкції, перебудови спираючись на об'єднання ресурсів, ризиків, перспектив, тобто кооперацію і в той же час конкуренцію з її ініціативністю. Глобалізаційна міжнародна інтеграція передбачає собою створення на міжнародному, національному та місцевому регіональному рівнях таких виробничих елементів як мережі, альянси, кластери. Привабливість кластерів полягає в тому, що в кластер можуть об'єднуватися підприємства різних галузей діяльності: фінансів, виробництва, науки, аграрного сектора для комплексного виконання поставлених цілей при збереженні незалежності та гнучкості кожного об'єкту. Кластер – це «група

близьких, географічно пов'язаних компаній і організацій, які ведуть з ними співробітництво, що спільно діють в конкретному виді бізнесу і характеризуються спільністю напрямків діяльності та взаємодоповненням один одного» [5]. Кластер виступає проміжним етапом між взаємодією і злиттям. Кластеризація через принципи одночасної кооперації і конкуренції сприяє зростанню продуктивності праці завдяки можливості посилення процесу спеціалізації та розподілу праці між підприємствами, зростанню обсягу інформації та ідей для обміну між підприємствами, також стимулюванню конкуренції і інновацій, зниженню витрат на одиницю продукції та збільшенню прибутковості організацій-членів, що є економічним ефектом кластеру [5]. Кластер всебічно сприяє розвитку малого та середнього підприємництва. У світі відомі кластери, до яких входять лише малі і середні підприємства. Позитивний ефект дії кластерів на розвиток бізнесу в регіоні обумовлене забезпеченням підприємств-учасників високим ступенем спеціалізації, стимуляції до створення нових фірм, які обслуговують конкретну ринкову нішу, при невисокому рівні вертикальної інтеграції всередині кластера, що значно полегшує процес входження нових підприємств. Завдяки доступу фірм-учасників кластеру до додаткових фінансових ресурсів, а також до нових знань, технологій, методик підвищується їх загальна економічна стійкість, що спричиняє збільшення ефективності діяльності підприємств регіону.

В Україні процес кластеризації розпочався в 1997-98 рр. створенням першого кластеру на Поділлі, потім на Прикарпатті та Поліссі, що пізніше об'єдналися в Асоціацію «Поділля Перший». Найбільше кластерів створено в Хмельницькій області. Нині в Україні для підвищення її розвитку та виходу із кризи економісти все частіше розглядають питання щодо утворення кластерів. Ми пропонуємо розглянути кластерний підхід для розвитку кооперативного сектору економіки. Відмінності кластерів від мереж – відкрите членство, соціальні цінності, довіра між учасниками, взаємодія кооперації і конкуренції, комплексне виконання задач [5] схожі із принципами кооперації, що доповнює доцільність об'єднання кооперативних підприємств в кластери.

Національний кооперативний рух є пріоритетною, стратегічно важливою галуззю розвитку нашого суспільства, але

незважаючи на його велике соціально-економічне значення для країни, складне фінансово-економічне і соціальне становище цієї сфери, що стало результатом переходу економіки України до ринку, не стимулює суб'єктів підприємницької діяльності інвестувати кошти в її інноваційний розвиток. Висока ресурсомісткість, низький рівень механізації та автоматизації виробничих процесів, недосконалі системи маркетингу та менеджменту, низька продуктивність праці, занепад галузі заготівель, проблеми цінової політики оптової та роздрібною мережі, повільний розвиток оптової торгівлі сприяли різкому зниженню обсягів діяльності, скороченню чисельності і погіршенню фінансових показників діяльності підприємств і організацій споживчої кооперації. Аналогічні проблеми характерні і для сільськогосподарської та кредитної кооперації. Тому одним із напрямків підвищення конкурентоспроможності всіх видів кооперації України стає створення на базі споживчої кооперації кластеру, який на регіональному рівні зможе об'єднати матеріальні, грошові та трудові ресурси всіх видів кооперативів. Оскільки кластери підвищують інноваційну діяльність, продуктивність праці та рентабельність саме малих та середніх підприємств, які є основою кооперативного руху України, то, можна припустити, що кластеризація для кооперативного сектору економіки є природним, еволюційним процесом поступового розвитку.

Досвід ринкових перетворень економіки України 1990-2009 рр. показує, що задоволення потреб сільського населення і аграрного сектору країни неможливе без широкого використання кооперативного сектору економіки. Тільки об'єднання трьох основних видів національного кооперативного руху, створення на їх основі кластерів в перспективі стане одним із основних пріоритетних шляхів підвищення конкурентоспроможності кооперативних підприємств і організацій.

Тенденція збільшення кількості кооперативів різних видів (типів) створює неефективну структуру управління на території. Особливо, в сільській місцевості з участю одного й того ж наявного населення можуть діяти кооперативи різних видів, більшість яких виконують одні й ті ж функції [3]. Кластерний підхід організації господарської діяльності кооперативного сектору економіки дозволить об'єднати зусилля споживчої, кредитної та

сільськогосподарської кооперації для вирішення задач по підвищенню життєвого рівня сільського населення, відродження сільськогосподарського виробництва, соціального устрою села. Особливу актуальність ці питання набувають в умовах вступу України до Всесвітньої організації торгівлі, посилення конкуренції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Аналіз макросередовища споживчої кооперації України та її можливостей на мікрорівні дає можливість зробити висновок про необхідність об'єднання трьох основних видів кооперації: споживчої, кредитної та сільськогосподарської на регіональному рівні в кластери. Особливо вигідною буде ця співпраця, при створенні кредитних спілок та обслуговуючих (виробничих) кооперативів у складі вже наявних споживчих спілок (райСТ), з їх членами, ресурсами та готовою матеріально-технічною базою.

Утворення кластерів – це інтеграція підприємств, галузей, комплексів тощо. Необхідними умовами інтеграційних процесів є наявність інтегратора (юридичної або фізичної особи, що зможе ініціювати та організувати реалізацію інтеграційного процесу) [3]. В ролі інтегратора кооперативного сектора економіки України може виступити система споживчої кооперації, оскільки вона є найбільш організованою і найпоширенішою. Наступними умовами є наявність інтеграційної ідеї та інтеграційних мотивів, вигоди яких є в поєднанні інтересів, засобів та ресурсів всіх видів кооперації, заохочення інвестицій для покращення обслуговування членів, а також наявність фінансових і трудових ресурсів та кваліфікованого персоналу. Отже, всі перелічені умови для здійснення інтеграційних процесів споживчої, кредитної та сільськогосподарської кооперації у нас можливі для виконання.

Оскільки у складі споживчої кооперації знаходяться переважно малі та середні підприємства, які в умовах кризи опинилися поза межами кредитування фінансовими установами України, через ризики, які спричиняються фінансовою нестабільністю підприємств Укоопспілки та значну залежність сільськогосподарських кооперативів від природно-кліматичних умов, а також небажання комерційних банків працювати з дрібними підприємствами, обслуговування яких є малодоходним, поєднання інтересів з кредитною кооперацією є дуже актуальним.

В умовах кластеру кредитні спілки зможуть повноцінно розкрити мету свого створення, реально зробити внесок у розвиток соціальної і побутової інфраструктури села, збільшити робочі місця та допомогти вирішенню багатьох проблем вітчизняного виробництва.

Акумуляція фінансових засобів членів кооперативів дозволить кредитним спілкам вкладати в коротко- та довгострокові програми розвитку сільськогосподарської і споживчої кооперації. В тісній взаємодії із споживчою та сільськогосподарською кооперацією, в яких спільні члени-засновники, кредитна спілка зможе ефективно розміщувати власні фінансові ресурси, підвищити свою кредитну активність, забезпечити збільшення обігового капіталу споживспілок та сільськогосподарських кооперативів, сприяти розширенню сільськогосподарського виробництва та обсягів заготівель у сільській місцевості, збільшити грошову масу у сільського населення. Членами кредитних спілок можуть здешевити кредит, оскільки члени райспоживспілки є засновниками кредитної спілки та обслуговуючого (виробничого) кооперативу, то відсотки за кредит на розширення діяльності райспоживспілки та обслуговуючого (виробничого) кооперативу, згідно Закону України «Про кредитні спілки» будуть нараховуватись членам як виплати (нарахування) на паї. Тим самим кредитні спілки зможуть вирішити свою найсуттєвішу проблему – забезпечення та підтримка необхідної кількості капіталу для ефективного функціонування, послідовного його збільшення та розширення власних фінансових послуг таких.

Пріоритетність всебічного стимулювання діяльності сільськогосподарської кооперації обумовлена такими трьома основними факторами: наявністю дрібнотоварних виробників-фермерів, готових добровільно об'єднатися в виробничі і обслуговуючі кооперативи, спроможністю кооперативів забезпечити оптимізацію організаційних, економічних і технологічних параметрів сільськогосподарського виробництва та можливістю кооперативу розвивати економічні зв'язки, уклад сільського життя, забезпечити гарантії соціального захисту і соціальної підтримки селян. Ідея розвитку сільськогосподарської кооперації успішно реалізується в багатьох економічно розвинених країнах. В Україні в нормативно-правових документах

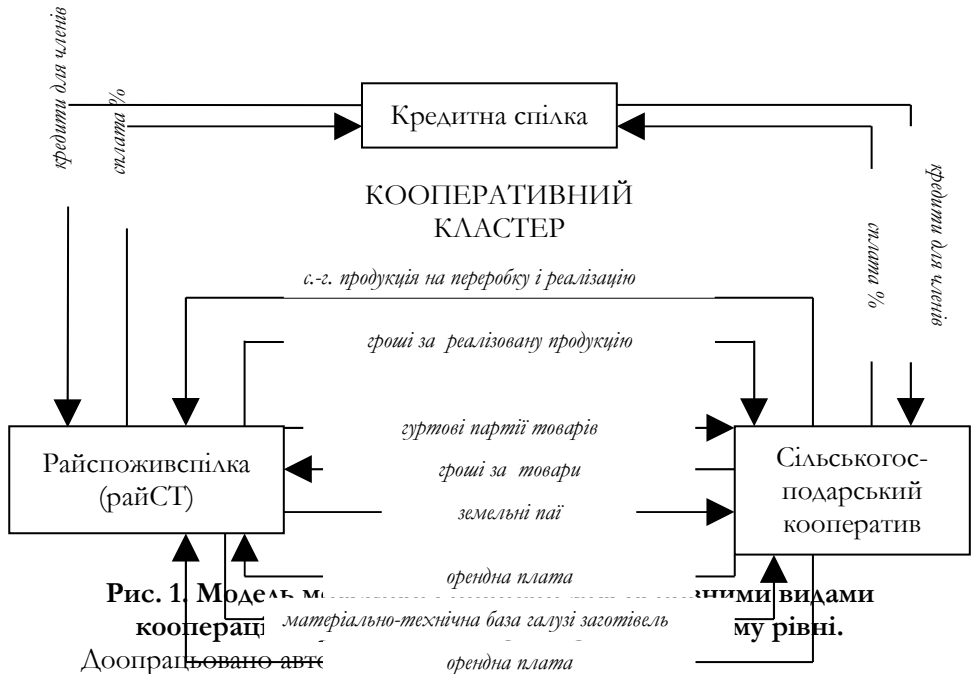
фермерським господарствам приділяється особлива увага, але, щоб урахувати всі потреби закінченого виробничого процесу, фермеру необхідно забезпечити збут і переробку продукції, через що значна частина доданої вартості від реалізації та переробки сільгосппродукції залишається у посередника, а не у виробника-фермера. Сільськогосподарська кооперація вирішує ці проблеми.

Ефективним фактором підвищення конкурентоспроможності кластерів є також заснування обслуговуючого (виробничого) кооперативу з максимальним залученням ресурсного потенціалу підсобних господарств членів райспоживспілки (райСТ), а також їх земельних паїв за мінімальну орендну плату. Можливими напрямками співпраці споживчого товариства (спілки) з сільськогосподарськими кооперативами (ферма, мельниця тощо) у складі кластера може бути оренда засобів матеріально-технічної бази системи з метою закупки великого об'єму сільгосппродукції з мінімальною націнкою для галузей торгівлі, ресторанного господарства і кооперативної промисловості. За даною схемою, сільськогосподарський кооператив, в свою чергу, матиме вже готову діючу матеріально-технічну базу заготівель, а також збут, тобто можливість уникнути недосконалого механізму закупівель через посередників, реалізувавши відразу великий обсяг виробленої продукції за найвигоднішими ринковими цінами та переробку продукції на діючих переробних підприємствах споживчої кооперації. Модель можливої співпраці між основними видами кооперації України в кластері на рівні села, регіону подана на рис. 1.

Досягнення наведеної схеми співпраці трьох видів кооперації в межах кооперативного кластера передбачає їх географічне поєднання, для забезпечення якого необхідно збільшити масу обслуговуючих (виробничих) кооперативів та кредитних спілок (переважно в сільській місцевості) в розрахунку на одну область (регіон) та внести деякі зміни до кооперативного законодавства.

Отже, кластер – це об'єднання інститутів різноформацийних знань, кооперація зв'язків яких сприяє підвищенню конкурентоспроможності ринкової системи і стимулює, а не пригнічує, конкуренцію в ній. Основними проблемами створення кластерів в Україні, на наш погляд, є недостатність знань та погана

поінформованість органів влади у сфері застосування кластерного підходу, відсутність фінансової та організаційної підтримки кластерів в державі, низький рівень науково-дослідних робіт даного питання та відсутність кадрового забезпечення з урахуванням специфіки управління кластерних організацій тощо.

Ми вважаємо, при співпраці та підтримці органів місцевої та державної влади, створення кооперативного кластеру на регіональному рівні допоможе вирішити безліч проблем не лише економічного, а й соціального характеру зміцнюючи стійкість та економічну незалежність регіонів, що так необхідно в умовах ринкових перетворень та глобалізації. Кооперативні кластери сприятимуть збільшенню ролі кооперативного сектора економіки в житті суспільства, підвищенню інноваційної діяльності, збільшенню продуктивності і рентабельності підприємств малого та середнього бізнесу в сільській місцевості, що одночасно

підвищить реальні доходи, рівень обслуговування та життя сільського населення і суспільства у країні в цілому.

Висновок. Використовуючи зазначені наукові джерела теорії і практики кооперативного руху України та аналіз теоретичних аспектів кластерного підходу, застосовано методику кластерів до розвитку кооперативних підприємств України в умовах глобалізації з метою підвищення ефективності господарювання кооперативного сектору економіки країни та рівня його конкурентоспроможності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бабенко С.Г. Трансформація кооперативних систем у перехідній економіці. – К.: Наукова думка, 2003. – 332 с.
2. Гелей С.Д., Пастушенко Р.Я. Теорія та історія кооперації – К.: «Знання», 2006. – 513 с.
3. Иткулов С.Г. Автореферат диссертации «Развитие интеграционного кооперативного сектора экономики: теория, методология, практика». – Белгород, 2009.
4. Пантелеймоненко А.О. Аграрна кооперація в Україні: теорія і практика: Монографія. – Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008. – 347 с.
5. Соколенко С. І. Виробничі системи глобалізації: Мережі. Альянси. Партнерства. Кластери: Укр. контекст. – К.: Логос, 2002. – 645 с.
6. Туган-Барановский М. И. Социальные основы кооперации: Экономика. – М., 1989. – 496 с.
7. Чаянов А. В. Краткий курс кооперации. – М., 1989. – 138 с.

Анотація. Розглянуто основні теоретичні аспекти застосування кластерного підходу в регіональній політиці держави. Використано методику кластерів до розвитку кооперативних підприємств України в умовах глобалізації з метою підвищення ефективності господарювання кооперативного сектору економіки країни та рівня його конкурентоспроможності.

The main theoretical aspects of the use of cluster approach to regional economy of the state. Used the method to clusters of cooperative enterprises of Ukraine in the context of globalization to

improve the efficiency of management of the cooperative sector of the economy and the level of competitiveness.